



RAST MÜZİKOLOJİ DERGİSİ
Uluslararası Müzikoloji Dergisi
www.rastmd.com



Doi: 10.12975/rastmd.2015.03.02.00052

HÛZÎ MAKAMININ TARİHSEL SÜREÇLERE GÖRE DEĞİŞİM ÇİZGİLERİ

Tolga Karaca¹

ÖZET

XIII. – XXI. yy. arasında literatur taraması yapılan Hûzî makamının, günümüzde az kullanılan ve unutulmaya yüz tutmuş makamlar sınıfına girdiği düşünüldüğünden, makamın tekrar gün yüzüne çıkarılarak kullanılabilir bir makam haline getirilmesi amaç edinilmiştir. XV. yy'da Merâğî döneminde terkip edildiği düşünülen bu makamın öncelikle tarihsel değişim çizgileri incelenmiş, makamın perdeleri, aralıkları ve tanımları tespit edilip, ulaşılabilen müzik kaynaklarından elde edilen veriler toplanmış ve dizileri meydana getirilmiş, benzer dizilerin tanım çoğunluğuna göre makamın dizileri günümüz nazariyatına göre tekrar düzenlenmiş ve açıklama yoluna gidilmiştir. Günümüzde az kullanılan bu makamın bestelenen eser sayısı saz eserinden daha ziyade sözlü eserler üzerine olmuştur. Hûzî makamı ismi adı altında TRT nota arşivi ve Dârü'l Elhân Külliyyatı incelendiğinde Hûzî makamının toplamda 21 adet, ancak 15 adet notası bulunabilen sözlü eserinin olduğu ve 1 adet notası bulunabilen saz eserine rastlanılmıştır.² İlk olarak 15. yy.'da görülen bu makamı yaşatabilmek amacı ile 1 saz eserinin günümüze ulaşması nedeniyle ve yapılacak benzer çalışmalara örnek teşkil etmesi ümidiyle, makamın tüm tarihsel süreçleri incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hûzî, Saz Semâisi, Mûsikî, Edvâr, Osmanlı, Eğitim.

ACCORDING TO THE HISTORICAL PROCESS ON LINE CHANGES AUTHORITIES OF HÛZÎ MAKAMS

ABSTRACT

XIII. - XXI. century. Among the literature screening done Hûzî authority is rarely used and oblivion have kept the authorities considered to be the class, day subtracting the authorities in the face again, it is aimed to become available authority. XV. century, these authorities considered to Merâğî during preparations are examined primarily historical exchange lines, authorities of the screen, are determined intervals and descriptions, which can be collected from the data obtained from the audio source and the series was formed,

¹ Gaziosmanpaşa Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Öğretim Görevlisi, thy691@gmail.com.

² Bulunabilen tüm eserlerin dökümü Ek-1'de verilmiştir.

organized again by the authorities of the sequences present theory according to the majority definition of similar sequences and explanation has been realized. The number of works composed rarely used this authority has been on oral work rather than instrumental work. When Hûzî authorities the name TRT note archive and Dârü'l Elhan corpus under the name examined Hûzî authorities a total of 21 pieces of, but where the spoken work can be found 15 scores and was seen in the instrumental works can be found in 1 note. First seen in the 15th century due to arrive this authority with the aim to present the first instrumental work and the hope to set an example for similar work had to be done, the whole historical process of the authorities was to be examined.

Keywords: Hûzî, Saz Semâisi, Music, Edvâr, Ottoman, Education.

GİRİŞ

Abdûlbaki Nasır Dede'nin Tedkik ü Tahkiki'nde Hûzî makamı açıklamasında şöyle der: “bu bileşim bizden öncekilerin buluşudur” (Tura, 2006, s.60). Yalçın Tura, belirli ipuçlarından faydalanarak çıkarttığı sonuç üzerinden, Eslâf (bizden öncekilerin) tarihinin, Nâsır Dede'den (1765-1821) önce olduğu, Kantemiroğlu (1673-1723) ile Nâyî Osman Dede (1642?-1729) zamanında olduğunu söylemektedir. Ancak, Özgen Küçükgökçe'nin 2010 yılında yayınladığı, “*XV. Yüzyılda Makamlar*” adlı doktora tezinde Hûzî makamı ile ilgili farklı bulgulara rastlanılmıştır. Tezdeki ibarelerde; XIII. yüzyılda Safiyüddin'in Kitab-ül Edvarında, XIV. yüzyılda ise Şirazlı'nın Dürretü' Tâc'ında Hûzî makamı ile ilgili bir anlatıma yer verilmezken, Bardakçı'nın eserine bakıldığında, makamın dizisi edvâr ile örtüşmekte olup XV. yy.'a ait olduğu görülmektedir (Bardakçı, 1986, s.77).

Özgen Küçükgökçe ise, Hûzî makamının ilk önce Merâgî'de görüldüğünü belirtmiş ve makamın XV. yy. başından günümüze kadar değişim gösterdiğini ve birçok farklı görüşün olduğunu ifade etmiştir (Küçükgökçe, 2010, s.184). Bu görüşler şöyle açıklanabilir:

İlk olarak Nasır Dede'nin “*Tedkik ü Tahkik*” adlı eserini Türkçe'ye çeviren Yalçın Tura'nın Nasır Dede'nin söylemindeki “bizden öncekilerin” cümlesindeki ipuçlarına karşılık makamın terkinin 17. yüzyıl olduğunu söylüyor. Ancak diğer yandan Küçükgökçe, 2010 yılında tekabül görmüş “*XV. Yüzyılda Makamlar*” adlı doktora tezinde makamın 15. yüzyılda Abdülkadir Merâgî'de görüldüğünü savunuyor. Merâgî'nin “*Camî ül Elhan*” adlı eserini incelediğimizde Hûzî makamının dizisinin verildiğini görüyoruz (Merâgî, 1415, v33a). Makamın 15. yüzyıla ait olabileceğine dair bir ipucu da, 2010 yılında Cemâl Karabaşoğlu'nun Merâgî'nin “*Abdülkadir Merâgî'nin Makâsidi'l-Elhân Adlı Eseri*” konulu doktora tezinin 70. sayfasında kısaca bahsetmiş olmasıdır. (Karabaşoğlu, 2010, s.70). Bu tezlerin ikisinde de Hûzî makamı 23. şubede yer almıştır ancak dizilerin günümüz makam anlayışına göre bir anlam teşkil ettiği saptanamamıştır. Bunun yanında makamın terkin tarihi ile ilgili şüpheler ortadan kalkmış, yazarların çeviri yapmalarından dolayı kaynağa güvenilmemesi söz konusu bile olmamalıdır.

O halde; Hûzî makamı, yüzyıl içerisinde bir yere oturtulacak olursa, makamın XV. yüzyılda terkin edilmiş olabileceği söylenebilir. Ancak, makamı terkin edene dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Bu çalışmada, günümüzde az kullanılan Hûzî makamın XIII. yy. ile XXI. yy. arası nazariyatı incelenerek, elde edilen verilere göre günümüze en yakın dizileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

SINIRLAR VE METODOLOJİ

Çalışmada Hûzî makamının tarihsel araştırma sınırı XIII. – XXI. yy. arası ile sınırlandırılmıştır.

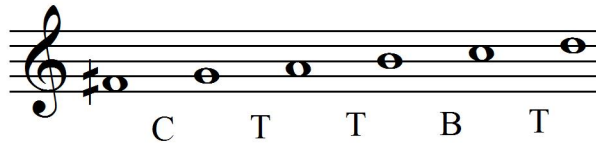
Kapsam bakımından günümüzde birçok az kullanılan makamın adının geçmesinden dolayı A Eugenia Popescu-Judetz'in "Summary Catalogue Of The Turkish Makams"³ adlı eseri, Abdülbâki Nasır Dede'nin Tedkik-ü Tahkik adlı eseri ve Gültekin Oransay'ın "Belleten" adlı kitabı⁴ incelenmiş ve makam tespitlerinin çoğunluğu bu kaynaklardan edinilmiştir. Ayrıca, araştırma sonucu, Hûzî makamına ait, TRT repertuarında bulunan, yaklaşık yirmidört adet eserin notasına ulaşılmış, ulaşılan bu notaların, türleri, usûlleri, türlerine göre sayıları, bestecileri ve söz yazarları tespit edilmiştir. Bazı edvarlardaki ve bazı müzikologların nazarî bilgilerine ulaşılarak, Hûzî makamının tarihsel süreçlerdeki farklı anlatımları üzerinde durulmuş ve günümüze kadar değişiklikleri portelerde gösterilmek suretiyle anlatım yoluna gidilmiştir.⁵

Hûzî Makamının Tarihsel Süreci

Makamın ilk nazari bilgisi XV. yy.'da Merâgî'den geldiğine göre, bize göre, makamın XIV. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olduğu düşünülebilir.

Merâgî'ye göre Hûzî makamı (1350 - 1435) XIV. yy.:

Merâgî'nin, İstanbul'da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan "*Câmiu'l-Elhân*" adlı eserinde, Hûzî makamına şûbeler bölümünde 23. sırada yer verilmiş, perdelerinin V-H-YA-YD-Yh-YH olduğunu belirtilmiştir. Buna göre aralıklarının da C-T-T-B-T olduğu görülmektedir ve dizi şöyledir:



(Merâgî, 1415, v33a).

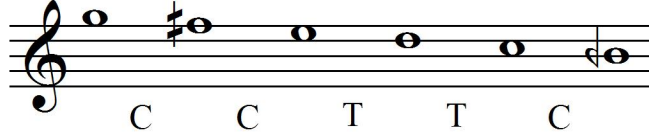
Nota 1: Merâgî'ye göre Hûzî makamı dizisi.

Ubeydullah Sezikli, "*Abdülkâdir Merâgî Ve Câmiu'l-Elhân'ı*" adlı doktora çalışmasında, diziyi transpoze edip, eski yazım şekline göre yazmıştır. Dizisini belirtirken gözden kaçırmış olacak ki 6. perdesini Çargâh (Yh) yazması gerekirken, Nim Hicâz (YV) olarak yazmıştır. Söz konusu makamın dizisinin hiçbir edvârdaki Hûzî dizisiyle örtüşmediği görülmektedir:

³ Popescu, E. J. (2010) *Summary Catalogue Of The Turkish Makams*, (Birinci Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık, 97-114.

⁴ Oransay, G. (1990) *Belleten*, (Birinci Baskı). İzmir: DD Yayıncılık, s.19 - 22, s.46 - 52.

⁵ Makamın daha iyi anlaşılabilmesi açısından, ek-2'de Türk Müziği sazları için bestelenmiş olan, Hûzî makamında saz eseri örneği sunulmuştur.



(Sezikli, 2007, s.79, 182).

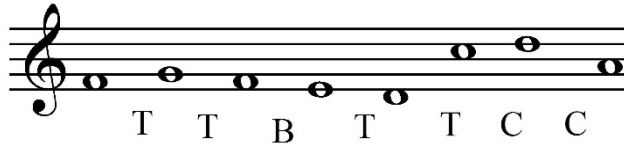
Nota 2: Sezikli'ye göre Hûzî makamı dizisi.

Şîrvânî'ye göre Hûzî makamı (1407 - 1486) (XV. yy.):

Şîrvânî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde III. Ahmed kısmında bulunan "Mecelletun Fi'l-Mûsîka" adlı eseri incelendiğinde, makama 24 şûbe arasından 22. sırada yer verilmiş, ancak perde ve aralıkları ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır (Şîrvânî, 1453, v107).⁶

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre (? - 1512) Hûzî makamı, (XV. yy.):

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, "Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lif ve'l-Evzân" adlı eseri incelendiğinde, Hûzî makamının dizi perdelerinin h-H-h-D-A-Yh-YH-YA ve aralıklarının da T-T-B-T-T-C-C olduğu tespit edilmiştir. Ancak ortaya çıkan dizi ve aralıkların, öncekilerden çok farklı olduğu ve aralıklarının da ilk dört aralığı hariç, dizi perdeleriyle uyumadığı görülmektedir. Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:



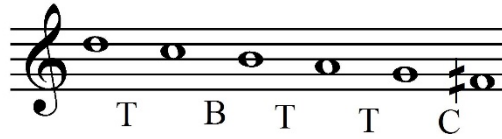
(Lâdikli, 1484, v40b).⁷

Nota 3: Lâdikli'ye göre Hûzî makamı dizisi.

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, "er- Risâletü'l- Fethiyye" adlı eserleri incelendiğinde, makama, şûbelerde 23. sırada yer verilmiştir. Lâdikli'de, makamın perdelerinin YH-Yh-YD-YA-H-V, aralıklarının da T-B-T-T-C olduğu tespit edilen makama ilk bakıldığında Merâgî'nin verdiği tarifi ile aynı olduğu görülmektedir. Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

⁶ Akdoğan'ın, "Fethullah Şîrvânî ve "Mecelletun Fi'l-Mûsîka" Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Müsîkisi Nazariyatındaki Yeri" adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Akdoğan, 1996, s.226).

⁷ Pekşen'in üzerinde çalıştığı, "Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması" adlı doktora tezinde de, makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Pekşen, 2002, s.63).



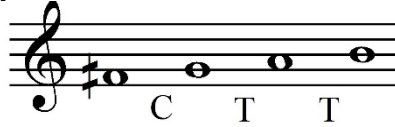
(Lâdikli, 1485, v84a).⁸

Nota 4: Lâdikli'ye göre 2. Hûzî makamı dizisi.

Abdülazîz Bin Merâgî'ye göre Hûzî makamı (XV. yy.):

Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan "Nekâvetü'l-Edvâr" adlı eserinde, makamın şûbelerde 25. sırada verildiği, perdelerinin V-H-YA-YD ve aralıklarının da C-T-T olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M., XV. yy., v25a).

Buna göre makamın dizisi şöyle ifade edilebilir:



Nota 5: Abdülazîz'in tanımına göre elde edilen Hûzî makamı dizisi.

Ferdi Koç'un üzerinde çalıştığı, "Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî ve 'Nekâvetü'l-Edvâr' isimli eserinin XV. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri" adlı doktora tezinde, makam Râst perdesine göçürülmüştür. Ek olarak (YV) perdesi eklenmiştir. Buna göre verdiği dizi şöyledir:



(Koç, 2010, s.66).

Nota 6: Koç'a göre Hûzî makamı dizisi.

Kadızzâde Mehmed Tirevî'ye göre Hûzî makamı (- 1494) XV. yy.:

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kütüphanesi'nde bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 39. sırada yer verilmiş ve tarifî şöyle yapılmıştır: "Hûzî oldur kim, Bûselik temâm ağâze idüb, Acem karâr idersin." (Tirevî, 1488, v.181a).⁹ Verilmiş olan bu tarife hiç bir edvârda rastlanılmamıştır. Bununla birlikte dizi bileşik olarak şöyle gösterilebilir:



Nota 7: Tirevî'nin tanımına göre elde edilen Hûzî makamı dizisi.

⁸ Tekin'in üzerinde çalıştığı, "Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi" adlı doktora tezinde, makamın anlatımının aynı olduğu saptanmıştır (Tekin, 1999, s.171).

⁹ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızzâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Özcan, 1990, s.46).

Rûh - Perver'e göre Hûzî makamı (XV. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversite kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Rûh-Perver adlı eserde, Hûzî makamına elli terkip arasından en sonda yer verilmiştir. Eserde, dizi ile ilgili açıklama şöyledir: “*Hûzi, oldur ki, Karcığâr âgâz idüp Isfahân karâr eyleye*” (Rûh-Perver, XV. yy., v11b).¹⁰ Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibi düşünülebilir:



Nota 8: Rûh - Perver'deki tanıma göre elde edilen Hûzî makamı dizisi.

Mahmud Bin Abdülazîz'e göre Hûzî makamı (XV. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz'in, İstanbul'da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü'l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, Hûzî makamının şube anlatımlarında 25. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Makamın perdelerinin V-H-YA-YD olduğu ve aralıklarının da C-T-T olduğu görülmüştür. Babası Merâgî ile aynı diziyi göstermiş olması dikkat çekicidir (Abdülazîz, 1508: v38a).¹¹

Mehmed Hafid Efendi'ye göre Hûzî makamı (? - 1811) XVIII. yy.:

Mehmed Hafid Efendi “*ed- Dürer*” adlı eserinde Hûzî makamını şöyle açıklar: “*Nevâdan iptidâ ile Çargâh ve Segâh'dan Dügâh'a varmaksızın Râst gösterüb perdehâ Dügâh'da karârdır*” (Hafid, 1878, s.15).¹² Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyle gösterilebilir:



Nota 9: Mehmed Hafid Efendi'nin tanımına göre elde edilen Hûzî makamı dizisi.

Abdülbâkî Nâsır Dede' ye göre Hûzî makamı (1765 - 1821) XVIII. yy.:

Makamı, “*Gerekli süsleyicileriyle birlikte Râst yapmaya başlayıp onun karar yeri olan Râst perdesine gelince Dügâh perdesi gösterip Dügâh karar verir. Bu bileşim bizden öncekilerin buluşudur ve zamanımızda bu adla tanınmaktadır ve bu bileşime bu adın*

¹⁰ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makam anlatımında bir farklılık tespit edilmemiştir (Cevher, 2004, s.8).

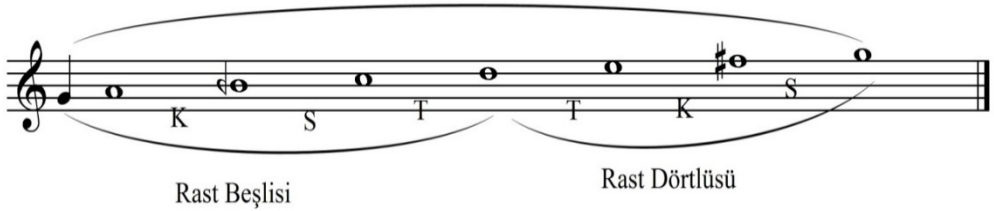
¹¹ Kanık'ın üzerinde çalıştığı, “Mahmud Bin Abdülazîz'in “Makasîdü'l-Edvar” Adlı Eseri” adlı doktora tezinde, Hûzî makamının perde ve aralıklarının anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Kanık, 2011, s.81,161).

¹² Recep Uslu'nun “Mehmed Hafid Efendi ve Musiki” adlı eserinde eklerde sunduğu bu eserin basılmış Osmanlıca metni incelenmiş ve makam tanımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Uslu, 2001, s.31, 47).

verildiği herkesçe bilinmektedir” (Nasır, 1794, v31a) şeklinde açıklayan Nasır Dede’nin anlatımından, makamın donanımının Râst makamı donanımı aldığı, makamın işlenişinin Râst makamı gibi işleneceği, karara yakın ise yine Râst makamının geleneğinde olan Uşşak’lı kalıpların olduğu, ancak asma kalış yapmayıp, karar vermesinden ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Nasır Dede’ye göre Hûzî Makamı dizisi aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Yerinde Râst Makamı Dizisi

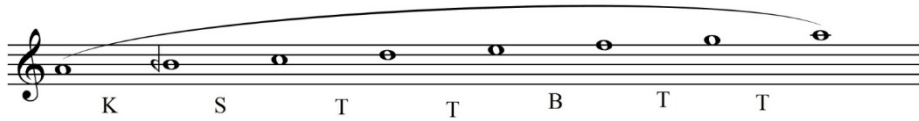


Nota 10: Nasır’ın verdiği tanıma göre elde edilen Hûzî makamı dizisi.

İsmail Hakkı Özkan’ a göre Hûzî makamı (1941 - 2010) XX. yy.:

Özkan’a göre Hûzî makamı şöyledir: “*Seyir sırasında sık sık Çargâh perdesinde Çargâh’lı asma karar yapan Uşşak makamıdır*” (Özkan, 2007, s.596). Buna göre dizi aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Uşşak Makamı Dizisi

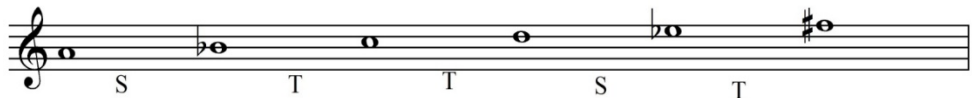


Nota 11: Özkan’ın verdiği tanıma göre elde edilen Hûzî makamı dizisi.

Yakup Fikret Kutluğ’a göre Hûzî makamı (1917 – ?) XX. yy.:

Kutluğ’un “Türk Musikisinde Makamlar” adlı kitabının “Makamların İncelenmesi” kısmında, Meragi’den örnekler verilmiştir. Kutluğ’a göre Hûzî makamı dizisi aşağıdaki gibidir:

Hûzî Makamı Dizisi



(Kutluğ, 2000, s.203).

Nota 12: Kutluğ’a göre Hûzî makamı dizisi.

Kutluğ, Hûzî terkinin zamanımıza gelinceye kadar esaslı değişikliklere uğradığını, Lâdikli'nin makamın sadece bileşik özelliğinin anlatıp değindiğini, elde hiçbir eserin olmadığını, Tab'i Mustafa Efendi'nin Bestesinin notasının bulunmadığını, III. Selim'in tekrar makamı ele almasıyla Dede Efendi ve Kemanî Corci'den günümüze notasının gelebildiğini, o günlerde halk arasında bilinen Kul Nesîmî'nin güftesiyle yazılmış divanı ve Lem'i Atlı'nın bestesinin olduğunu, eski edvarlarda tarifine rastlanılmadığını, makam hakkındaki en geniş bilginin Nâsır Dede'den geldiğini yazmıştır (Kutluğ, 2000, s.203).

Hûzî makamında Bestelenmiş Eserlerin Analizi

Elde edilen bilgiler ışığında 16 adet eserin ortak seyir özelliğine bakarak makamı analiz etmek mümkün olmuştur. Eserlerin analizinde, eldeki en eski tarihli notaların kullanılması uygun görülmüştür. Buna göre:

a) Tab'î' Mustafa Efendi'nin (- 1765) iki eseri incelendiğinde; ilk eseri Beste, ikinci eseri Yürük Semai formunda olduğu görülmektedir. Eserleri makamsal olarak analiz edildiğinde, her iki eserde de benzer şekilde; Uşşâk makamı gibi çıkıcı başladığı, Çargâh'ta Çargâh'lı kalışlar yaptığı, Muhâyyer'de gezinip tekrar Çargâh'lı kalışlar yaptığı, ardından Çargâh'ta Nikriz yaptığı, genel itibarı ile Karcığâr gösterdiği ve sürekli Çargâh'ta kalışlar yaptığı, Nevâ'da Râst beşlisini çeşni olarak kullandığı ve Dügâh altına inmeden Karcığâr'dan kurtulup Uşşâk makamı hâkimiyeti altında, yerinde Uşşâk'lı karar ettiği saptanmıştır.

b) Corci'nin (- 1805) peşrevinde neredeyse tamamen Uşşâk makamı işlenmiş, üçüncü hanesinde Nevâ'da Râst geçkisi yapılmış ve dördüncü hanede ise Rûh - Perver'de bahsedildiği gibi Isfahân makamını kullanılmış, sonra tekrar Uşşâk ile karar kılınmıştır.

c) Muâllim İsmail Hakkı Bey'in (1865 - 1927) üç eserinin seyir özelliğine bakıldığında; Uşşâk'lı girişlerin herbirinde mevcut olduğu, Karcığâr çeşnisi ve Nikriz çeşnilerinin kullanılmış olduğu ve aynı zamanda Çargâh'ta asma kalışların yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu model Rûh - Perver ve Lâdikli modeline de uymaktadır.

d) Şeyh Neyzen Ali Rıza Efendi, (- 1904) eserlerinde klasik Uşşâk tavrı ile giriş yapmış, sadece sonlarda Nikriz çeşnisiyle süslemelerde bulunmuştur.

e) Cüneyt Kosal (1931 -)'ın iki eserinde de klasik Uşşâk makamında beste yaptığı göze çarpmaktadır. İki eserinde de her hangi bir geçkiye rastlanılmamıştır.

Bu verilere göre Hûzî makamı bizce kısaca şöyle anlatılabilir:

Kararı: Dügâh,

Güçlüsü: Nevâ ve Çargâh,

Donanımı: Segâh perdesi,

Peste Doğru Genişleme: Nadiren Yegâh'ta Rast,

Tize Doğru Genişleme: Yerinde Muhâyyer makamı

Çeşniler: Karcığâr, Çargâh'ta Nikriz, Isfahan, Hisar, Neva, Acem,

Seyri: Çıkıcıdır.

Makam, Dügâh perdesi civarında seyre başlar, ardından güçlüsü olan Neva perdesinde asma kalışlar yapar, gerek Çargâh'ta Çargâh'lı gerek Nikriz'li kalışlar yaptıktan

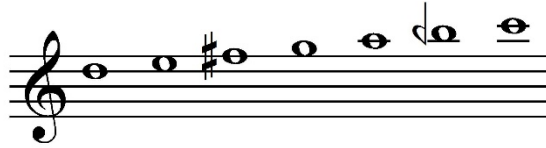
sonra tekrar karar verir. Sonra ya Isfahan veya Karcığâr ile yeni bir soluk açar (Dede Efendi Hisar ile meyana çıkmış) ya da Muhayyer yapar, Neva'da Rast çeşnisini de kullanabilir. Acem makamının gerektirdiği sesleri de kullanabilir ardından Rasta düşebilir ve Dügâh'ta Uşşak'lı tam karar verir. Kutluğ her ne kadar pest bölgelere inmeden karar verir demişse de elimizdeki üç eserde Yegâh'ta Rast'lı genişleme yapıp karar vermiştir. Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Hûzî makamının dizisi, günümüz nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:



Nota 13: Hûzî makamı I. dizisi



Nota 14: Hûzî makamı II. dizisi



Nota 15: Hûzî makamı genişlemesi

Çeşniler:

Karcığâr¹³



Nota 16: Hûzî makamı I. çeşnisi

Nikriz



¹³ Karcığâr makamı dizisi XV. yy.'daki makam anlayışına göre oluşturulmuştur.

Nota 17: Hûzî makamı II. çeşnisi

Isfahân



Nota 18: Hûzî makamı III. çeşnisi

Hisâr



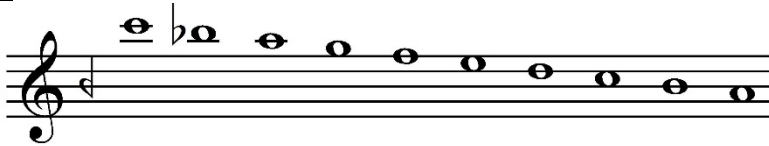
Nota 19: Hûzî makamı IV. çeşnisi

Nevâ



Nota 20: Hûzî makamı V. çeşnisi

Acem



Nota 21: Hûzî makamı VI. çeşnisi

SONUÇ

Sonuç olarak, makamın ilk dizi örneğinin Merâgî'den geldiği, 15. yüzyılda yaşamış Lâdikli Mehmed Çelebi'nin Merâgî'nin dizisi ile benzerlik gösterdiği ve makama sadık kaldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, Abdülazîz b. Merâgî, babasının dizisinin dışına çıkmamıştır. Tirevî'nin Edvârında ise, makamın başlangıcı Isfahân değil Buselikli'dir. 15. yy.'da yazarı bilinmeyen Rûh -Perver'de dizi, Karçıgar ve Isfahan bileşimi kimliği ile tamamen farklılık göstermiştir. Merâgî'nin torunu olan Mahmûd b. Abdülazîz'in dizisi de, dedesi ile örtüşmektedir. 18. yy.'da yaşamış olan Mehmed Hâfid Efendi'de yerinde Uşşâk'lı kalış görülmüştür. Bu sonuç da, 15. yy. sonrası makamın değişime uğradığını göstermiştir. Abdülbâki Nâsır Dede ise, seyrinin Râst ağırlıklı olduğunu ve karara giderken Dügâh perdesinde Uşşâk'lı kalış yapılması gerektiğini savunmuştur. Diğer bir kaynak ise; Yakup Fikret Kutluğ'dur. Kutluğ'da, öncelikle Merâgî'den örnekler verildiği görülmüş ve örneklemek istediği dizisinin rumuzlar ile olan ilişkisi çözülememiştir. Kutluğ'da bulunan diğer çelişkilerden bahsedilecek olursa; günümüze kadar makamın çok değişikliklere

uğradığını ve hatta bir değişikliğe de kendisinin sebep olduğunu bilmiyor şüphesi uyandırması, yine günümüzde, yaklaşık 24 adet eserin notasının bulunmasına rağmen, elde hiç makamı anlayacak eser elde edilememiştir demesi, Lem'i Atlı'nın eserinin halk arasında çok bilindiğini, ancak araştırdığımızda o eserin elimizde 5 adet nüshasının olduğunu ve hepsinin de Uşşak makamı olduğunu göz ardı etmiş olması makam hakkında bazı hususları gözden kaçırmış olacağı düşünülmüştür. Günümüzde Türk Müziği eğitimi veren konservatuvarlarda ders kitabı olarak örnek alınan “Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri” adlı kitabında İsmail Hakkı Özkan'ın “diğer makamlar” başlığı altında verdiği Hûzî makamı çok kısaca anlatılmış ve nedense bulunduğu 15. yüzyılda neredeyse altı - yedi kez değişime uğradığı belirtilmiştir. Bunun sonucunda ise, makamın terkiib edildiği yy.'dan itibaren birçok kez değişime uğramış olduğu ve makamı günümüze uyarlamanın zor olacağı tahmin edilebilir.

Bununla birlikte, çalışmamızda tanımların analizi neticesinde elde edilen veriler günümüz nazariyat bilgileriyle değerlendirilerek Hûzî makamının dizileri tespit edilmiş ve makamın daha iyi anlaşılabilmesi açısından, örnek bir eser ile pekiştirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abdülaziz, b. Merâgî. (XV. yy.). *Nekâvetü'l-Edvâr*, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III Ahmed Bölümü, No: 3462. vr.25a.
- Abdülbâkî, N.D. (1794). *Tedkîk ü Tahkîk*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz paşa Bölümü, No:1242, v31a, 31b.
- Abdülbâkî, N. D. (2006). *Tedkîk ü Tahkîk*. (Çev: Y. Tura). İstanbul: Pan Yayıncılık. (Eserin orijinali 1794'te yazılmıştır), 60.
- Akdoğan, B. (1996). *Fethullah Şirvânî ve “Mecelletun Fi'l-Mûsîka” Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bardakçı, M. (1986). *Maragalı Abdülkadir* (XV. yy. bestecisi ve müzik nazariyatçısının hayat hikâyesiyle eserleri üzerine bir çalışma). İstanbul: Pan Yayıncılık, (Birinci Baskı), (Eserin orijinali XV. yy.'da yazılmıştır), 77.
- Cevher, M. H. (2004), *Rûh-Perver*. (Çev: M.H.Cevher). İzmir: Sade Matbaacılık. (Eserin orijinali XV. yy.'da yazılmıştır), 18.
- Hafid Efendi, M. (1783). *ed-Dürerü'l-müntebahâtü'l-mesûre fî islâhi'l-galatâtî'l-meşhûre*, Ankara: Ankara İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, kayıt no: 792583, 15.
- Özkan, İ. H. (2007). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, (Üçüncü. Baskı), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 596.
- İnternet: Agayeva S., Uslu R. (Ocak, 2008). Kitab-ı Edvar: RUHPERVER (Leiden,Or.1175), Web: <http://www.arsiv2007.musikidergisi.net/?p=153> adresinden 17 Şubat 2015'de alınmıştır.

- Kanık, M. Z. (2011). *Mahmud Bin Abdülaziz'in "Makâsîdü'l-Edvar" Adlı Eseri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karabaşoğlu, C. (2010). *Abdülkâdir-i Merâgî'nin Makâsîdü'l-Ekhân Adlı Eseri" Adlı Eseri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koç, F. (2010). *Abdülaziz b. Abdülkâdir Merâgî ve "Nekavetü'l-Edvâr" isimli eserinin XV. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kutluğ, Yakup, Fikret, (2000). *Türk Musikisinde Makamlar*, (1), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 203.
- Küçükgökçe, Ö. (2010). *XV. Yüzyılda Makamlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Lâdikli, M. Ç. (1484). *Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân*, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Nüsha no: 2192, (Eserin orijinali 1484'de yazılmıştır) vr. 40b.
- Lâdikli, M. Ç. (1708). *Er- Risâletü'l- Fethiyye*, Çorum İskilip, İlçe Halk Kütüphanesi, No: A.Y. 972 (Eserin orijinali 1485'de yazılmıştır) vr. 84a.
- Mahmud, b. A. (XV. yy.). *Makâsîdü'l-Edvâr*, İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3650. vr. 6b, 30a, 30b, 31b, 37b.
- Mahmud, b. A. (1508). *Makâsîdü'l-Edvâr*, İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3649. vr.38a.
- Mahmud, b. A. (1918). *Makâsîdü'l-Edvâr*, İstanbul: İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, No: 000004. (Eserin orijinali 1508'de yazılmıştır), vr. 4b, 36a.
- Merâgî, A. (1415). *Câmiu'l-Elhân*, İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3644. vr. 31a, 31b, 32a, 33a.
- Merâgî, A. (1991). *Şerhu'l-Edvâr*, (Çev: T. Bîniş). Tahran: Şehit Mutaharrî Yüksek Okulu Kütüphanesi. (Eserin orijinali 1435'de yazılmıştır), vr. 203 - 208.
- Oransay, G. (1990). *Belleten*, (Birinci Baskı). İzmir: DD Yayını, 19- 22, 46 – 52.
- Özkan, İ. H. (2006). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, (3. Baskı), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 596.

- Peşken, A. (2002). *Zeynü 'l-Elhan İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması (Lâdikli Mehmed Çelebi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Popescu, E. J. (2010) *Summary Catalogue Of The Turkish Makams*, (Birinci Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık, 97-114.
- Rûh - Perver. (XV. yy.). *Kitâb-ı Edvâr Rûh-Perver*, Holland: Leiden Universiteit Library, Or 1175. vr.11b.
- Sezikli, U. (2007). *Abdülkâdir Merâgî Ve Câmiu 'l-Elhân 'ı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şirvânî, F. (1986). *Mecelletun Fi'l-Mûsîka*, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi III. Ahmet Kısmı No: 3449, (Eserin orijinali 1453 yılında yazılmıştır). vr. 107.
- Tekin, H. (1999). *Lâdikli Mehmet Çelebi ve Er-Risâletü'l Fethiye'si*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Tirevî, K. (1775). *Hazâ Risâle-i Edvâr*, İstanbul: Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Kitapları Bölümü, K442. 2a, 3b, 5a, 7a, 7b, 9b, 11a, 11b, 13a, 14a, 14b, 15a, 17a.
- Tirevî, K. (1488). *Risâle-i Mûsikî*, İstanbul: Beyazid Devlet Kitaplığı, Velüyiddin Efendi Bölümü, no:3181, v181a.
- Uygun, M. N. (1990). *Kadızzâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uslu, R. (1998). Lâdikli Mehmed Çelebi Üzerindeki Şüpheler, *Musiki Mecmuası*, y. 51, (562), 33.
- Uslu, R. (2001) *Mehmed Hafid Efendi ve Musiki*, (1). İstanbul: Pan Yayıncılık, (Eserin orijinali 1783 yılında basılmıştır) 31, 47.
- Wright, O. (1978). *The Modal System of Arab and Persian Music*, A.D. 1250 – 1300, London: Oxford University Press, 144, 145, 156, 170, 196.

EK-1

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Söz Yazarı</i>	<i>Yüzyıl</i>	<i>Form</i>	<i>Usûl</i>	<i>Nota</i>
Akıl padişahdır gönül vezirdir	Muallim İsmail Hakkı Bey		20	Nefes	Aksak	<i>var</i>
Aşkın ile aşıklar aşıklar yansın ya Resulallah		Yunus Emre		İlahi	Nim Sofyan	<i>var</i>
Bakma bize düşman gibi ordan beri gel ha	Tabî Mustafa Efendi		18	Yürük Semai	Yürük Semai	<i>var</i>
Ben yürürüm yane yane aşk boyadı beni kane	Cüneyt Kosal	Yunus Emre	Hayatt a	İlahi	Sofyan - Y.S.	<i>var</i>
Bir güzel Arnavud'un gamzesi kar etti hele	Tabî Mustafa Efendi		18	Beste	Muham mes	<i>var</i>
Bir ismi Mustafa bir ismi Ahmed	Cüneyt Kosal	Neyzen Musa Dede	Hayatt a	İlahi	Nim Sofyan	<i>var</i>
Ey erenler çün bu sırrı dinledim		Pir Sultan Abdal		Nefes	Raks Aksağı	<i>var</i>
Ey şuh-i kerem-pişe dil-i zar senindir	Şeyh Neyzen Ali Rıza Efendi	Yunus Emre	19	İlahi	Sofyan	<i>var</i>
Gel ey kardeş Hakk'ı bulayım dersen		Nedim		Yürük Semai	Yürük Semai	<i>var</i>
Hayret-ender-hayreti gel bizde gör ey dil-şiken	Muallim İsmail Hakkı Bey		20	Beste	Muham mes	<i>var</i>
Karardı çeşm-i ümidim fakat hatır-nişanımsın	Muallim İsmail Hakkı Bey		20	Aksak Semai	Aksak Semai	<i>var</i>
Lokman hekim merhem çalsa yareme		Kul Himmet Efendi		Nefes	Aksak	<i>var</i>
Neyleyim dünyayı bana Allah'ım gerek	Bahçıvan Ali Ağa	Aziz Mahmud Hüdai Hz.		İlahi	Düyek	<i>var</i>
Ol melamet hırkasını kendim yakdım eynime	Şeyh Neyzen Ali Rıza Efendi	Seyyid Nesimi	19	Nefes	Sofyan	<i>var</i>
Sabahtan kalktım ki ezan sesi var				Türkü	Nim Sofyan	<i>var</i>
Peşrev	Kemani Ama Corci		18	Saz Eseri	Devr-i Kebir	<i>var</i>
Peşrev	Çuhacıoğlu			Saz Eseri	Çifte Düyek	<i>yok</i>
Peşrev	Neyzen Ali Dede	Hûzî Nazîresi	18	Saz Eseri	Devr-i Kebir	<i>yok</i>
Saz Semaisi	Çuhacıoğlu			Saz Eseri	Aksak Semai	<i>yok</i>
Saz Semaisi	Neyzen Ali Dede	Hûzî Nazîresi	18	Saz Eseri	Aksak Semai	<i>yok</i>
Sirto				Saz Eseri	Nim Sofyan	<i>yok</i>

EK-2

Hûzî makamı için saz eseri örneği

Hûzî Makamı

The musical score for Hûzî Makamı consists of eight staves of notation. The first staff begins with a treble clef, a 9/8 time signature, and a key signature of one sharp (F#). The dynamics are marked *mf* and *mp*. The second staff continues the melody with *mf* and *mp* dynamics. The third staff features *mf* dynamics and includes a trill. The fourth staff has *f* dynamics. The fifth staff is marked *f* and *mf*. The sixth staff is marked *mp*. The seventh staff is marked *mf*. The eighth staff concludes with a *rit.* marking and a *mp* dynamic. The score includes various articulations such as slurs, trills, and accents.

Hûzî makamı için eser örneği 2

Aksak HUZÎ NEFES-9 Beste= Muallim İSMAİL HAKKI B. Güfte=



A KIL PA DI SAH DIR GÖ NÜL VE ZİR
GE MI MİN AN SA RI BOŞ TUR DA YAN
DIR MAZ RUH BE DEN DE İ KEN YÂ YÂ
KEN Dİ NA ZİR DIR YEL RE NİM A
HIÇ MEN ZİL AL MAZ Ö LÜM GE LİR
ÇIK DER DIR GE MİM HA ZİR DIR
DER LER KAL BİM İ NAN MAZ
HE MEN HER SE HE RE U YAN GÖZ LE
RİM BEN DE BİR YA LI KİM
Ey YÂM GÖZ LE RİM

Bu eserin bulunmuş bir grup el yazması nefesler notasından.

31.5.1989

İsmail Hakkı B.